

POMOGÁTS BÉLA

A barátság tovább él

■ Megrendített Kántor Lajos halála: régóta aggódtunk érte, hiszen súlyos betegség gyötörte, veszélyes szívműtéten esett át Budapesten. Midőn meglátogattam a budai szívkórházban, arcára mély árkokat vésett a szenvedés. Hosszú ideig mégis úgy tetszett, leküzdötte a súlyos betegséget, legalábbis eredményesen viaskodik vele. Szívműtete után ismét dolgozni kezdett, több alkalommal találkoztunk is. Utolsó alkalommal július 10-én töltöttek nálunk egy szép estét feleségével, Júliával, aki féltő gondoskodással óvta Lajost minden veszélytől. Akkor reménykedtem abban, hogy régi jó barátom előtt még termékeny esztendőök állnak, és barátságunk hosszú éveken át fog tartani. A barátság persze Lajos, számomra váratlan távozása után is megmarad – amíg csak élek.

Súlyos időkben ismerkedtünk meg, Erdélyben akkor kezdett tombolni a Ceaușescu-féle zsarnokság, valamikor a hatvanas évek második felében. Lajos akkor dolgozott a Láng Gusztávval együtt írott erdélyi magyar irodalomtörténetén, Gusztit már ismertem, egyike volt legkorábban megismert erdélyi barátainak. Magam nem sokkal korábban szabadultam a tökéli internálótáborból, ahova ötvenhatos tevékenységem miatt kerültem. Ha jól emlékszem, az Országos Széchényi Könyvtárban ismerkedtünk össze, a már régebben eltávozott kiváló nemzetiség-történész barátom és korábbi irodalomtudományi intézetbeli főnököm, Kemény G. Gábor ismertetett meg egymással minket. Hamar szót értettünk, én akkor már túl voltam Kuncz Aladárról írott egyetemi záródolgozatomon, és Lajos is arra biztatott, hogy kibővítve monográfiát csináljak belőle. Ez meg is történt, ennek a könyvemnek köszönhetem első (1969. januári) erdélyi utamat, már egy akadémiai ösztöndíjjal, az Irodalomtudományi Intézet munkatársaként. Kuncz Aladárról írott monográfiám később a Kriterion Könyvkiadó gondozásában is a közösség elé került.

Emlékezetes téli utazás volt az első erdélyi látogatás, most nem kell feleleveníteni a részleteket, csak annyit, hogy Kolozsváron Kántor Lajos (és Erzsike) vett pártfogásába, az ő révükön ismerkedtem össze olyan erdélyi írókkal, mint Kányádi Sándor, Szilágyi Domokos, Bálint Tibor és Páskándi Géza. Az irodalomtörténeti és irodalomkritikai „találkozásokból” tartós barátságok születtek, és ezeknek szervezője nem egy alkalommal Kántor Lajos volt, aki meggyőződéssel képviselte azt a régi (Kazinczy Ferenc, Arany János, Babits Mihály – és Kós Károly meg Kuncz Aladár által is képviselt) hagyományt, miszerint az irodalmi élet (és így az irodalom sorsa) nemcsak az irodalmi intézmények gondoskodására van bízva, hanem az irodalom munkásainak személyes kollegialitására, barátságára is. A magyar irodalom mindig is közösségi intézmény volt, ez a meggyőződésem és irányította Kántor Lajos munkásságát is.

Kántor Lajos személyisége ilyen módon az én életemben összekapcsolódott az erdélyi magyar irodalom iránt mindinkább megerősödő érdeklődéssel és elkötelezettséggel. Barátságunknak nemcsak személyes, később családi háttere és dimenziója volt, szerepet kapott ez a barátság irodalmi munkásságunk alakulásában, közelebből a magam nemzeti elkötelezettségében, amelynek tör-

ténetéhez szervesen hozzátartozott érdeklődésem nemcsak a magyarországi, hanem a kisebbségi, mindenekelőtt az erdélyi magyar irodalom iránt. Erdélyi tapasztalataim nem függetleníthetők a Kántor Lajossal kötött szellemi szövetség és baráti kapcsolat lelki történetétől. Számomra Erdély, az erdélyi magyarság, az erdélyi irodalom nem csupán természeti élményeket, történelmi nosztalgiákat és gazdag olvasmányokat, irodalmi kultúrát jelentett, hanem barátságokat is. Hogy csupán néhány nevet említsek, Szemlér Ferencsel, Sütő Andrással, Kányádi Sándorral, Páskándi Gézával, Szilágyi Istvánnal – és talán mindenekelőtt: Kántor Lajossal, akivel több mint fél évszázad tapasztalatai, munkálkodása, közösségi reményei és veszteségei kötöttek össze.

Jól tudom, Kántor Lajos távozása nemcsak az én személyes veszteségem (ám bár a búcsú nehéz óráiban ezt élem át igen fájdalmasan), hanem közösségi, mondhatnám így is: magyar nemzeti veszteség – gyász és fájdalom. Az erdélyi magyar kultúrának mindig voltak olyan tudós személyiségei, akik kivételes sokoldalúsággal és minden irányú figyelemmel mérték fel a hagyományokat és a kortársi szellemi életet: a „polihisztor”-képeség és feladatvállalás, miként ezt olyan tudós elmék öröksége tanúsítja, mint Apáczai Csere Jánosé, Brassai Sámuelé, Kós Károlyé vagy Benkő Samué, sohasem volt idegen az erdélyi magyar írástudók számára. Korunk erdélyi magyar irodalmának (kultúrájának) alig volt Kántor Lajoshoz mérhetően tevékeny és eredményes krónikása. Kitartó munkája során mindig össze tudta egyeztetni az egyetemes és a regionális kultúra nézőpontját: erdélyiként ítélte meg a nemzeti irodalmat, és a nemzeti irodalom rendjében helyezte el az Erdélyben született műveket.

A veszteség, amely Lajos távozásával nemzeti kultúránkat érte, egyelőre nehezen felmérhető. Nem kevés munkára: összefoglaló tanulmányokra, tudományos konferenciákra és persze folyamatos érdeklődésre, emlékidézésre lesz szükség ahhoz, hogy Kántor Lajos gazdag életműve továbbra is nemzeti kultúránk (és nemzeti összetartozásunk, a határokon átívelő nemzeti szolidaritásunk) biztató erőforrása maradjon. Ez már a mi feladatunk, a tovább élőké: halott barátainkat akkor őrizzük meg igazán, ha folytatjuk a munkát, amelyet abba kellett hagyniuk. Kántor Lajos emlékét és örökségét azoknak kell továbbvinniök, akik most ott állnak a sírhantja körül vagy itt, Magyarországon idézik fel emlékét, és nyilvánítják ki hűségüket Lajos öröksége iránt.